

FİLİSTİNLİ KADINLAR VE DEMOKRASİ: SORUNLARDAN BAZILARI

Lucy NUSSEIBAH*

Giriş: Filistin'deki siyasal durum Filistin kadınları için demokrasi eksikliği sorununu daha da kötü hale getirmektedir.

Bir Filistin devleti olmadığı için ve Filistin-İsrail barış süreci de durağan bir konumda olduğu için, Filistinlilerin yaşadığı demokrasi şekli en iyi olasılıkla çok kısıtlı bir demokrasi olabilir. Siyasal durum kötüye gittikçe, ulusal önem taşıyan konular, "kadın hakları ve demokrasi" gibi konuların önüne geçmektedir.

Filistin kadınları için, Filistin'in sıfırdan inşa edilen bir devlet olmasından dolayı özel sorunlar da ortaya çıkmaktadır, bu durumun yarattığı iç gerilimler durumu daha da karmaşık hale getirmektedir. Barış süreci taraftarı ve karşıtı olanlar, feminist gündemin ulusal sorunların üzerinde olmasını isteyenler, otuz yıllık İsrail işgali altında yaşamış olanlar, çeşitli derecelerde demokrasilere sahip olan başka ülkelerde yaşayıp geri gelmiş olanlar, bu değişik durumlar ortaya çıkartmaktadır.

Filistinli kadınlar; bazı örnekler.

Filistinli kadınlar arasında yüksek düzeyde kentsel veya kırsal; kozmopolit ve özgür veya İslami olsun, bir çok tipte olanlar vardır. Ancak, bunların hepsi ülkenin içerisinde bulunduğu baskılardan etkilenmektedir. Zor koşullara rağmen bazıları içinde buldukları ortamda sivrili isimlerini duyurabilmişlerdir; özellikle Hanan Aşravi ve Leyla Halit ve diğerleri güçlü örnekler oluşturmakta ve kadınların da Filistin'de demokrasi mücadelesi verebileceğini değişkenlikleri ve dayanıklılıkları ile göstermektedir.

* Filistin Demokrasi ve Seçimler Merkezi Başkanı.

Geçiş dönemindeki Filistin toplumu.

Filistin toplumu şu anda bir geçiş döneminde, hatta bir parçalanma sürecindedir. Hareket özgürlüğü ciddi bir biçimde kısıtlanmış, ekonomi büyük sıkıntılar içerisinde. son on yıldır hüküm süren olaylar, İsrail işgali, Körfez savaşı, barış süreci ve İsrail'in koyduğu önlemler ve yaptığı etkiler dahil olmak üzere. şimdiki güçlükler ve sıkıntılar yaşamı zorlaştırmıştır.

Kadınların özgürlüklerine kavuşmalarını önlemek için siyasi durumdan da belli bir ölçüde yararlanılmaktadır. ama diğer taraftan da siyasal kazançlar sağlamak üzere, özellikle İntifada sırasında kadınlardan faydalanılmıştır. İntifada'nın güçlü mesajlarından bir tanesi de İsraili askerlerin karşısında duran Filistinli kız öğrencilerin ve kadınların kuvveti idi. İntifada doğal bir olay olarak ve halkın gereksinimlerine cevap vermek üzere kendiliğinden ortaya çıkan sivil toplumdur. Popüler komiteler ve şiddet eylemleri ile başlangıcının kısa bir özeti ve durumun nasıl tatsızlaştığı. Körfez savaşından sonraki gelişmeler ve barış süreci. Günlük yaşamın bir görüntüsü ve burada hem erkek hem kadın için yaşamın rahatsızlıkları, beklentileri, belirsizlikleri.

Demokrasi nedir?

Bu kapsamda demokrasinin tanımı ve özgün veya genel olarak mı ele alınması gerektiği tartışılıyor. Bu kapsamda demokrasiden söz etmek mümkün müdür? Burada Yunanlılar dahil olmak üzere ve İngiltere gibi demokrasinin başka örneklerinden gelen kadınların tutumları dahil. Batı dünyası kadın haklarını daha yeni tanıdı ve birçok açıdan İslam'ın gerisinde kaldı. Kadın ve İslam, aslında hakların azaltılması anlamına değil, verilmesi anlamına gelir, İslam ve demokrasi arasındaki güçlü bir bağlantı bulunur. Demokrasi, çok kez yanlış algılandığı gibi, batıdan mı ithal edilmiştir? Bütün Ortadoğu ve Akdeniz Bölgesinin ne ölçüde ürünüdür?

Ayrıca Batıda yapıldığı üzere, demokrasiyi oy verme şeklinde tanımlamak ne kadar doğrudur? Demokrasi daha çok bir katılım, bir güçlenme süreci olup her zaman oy vermeyi içermesi gerekmez. Benzer şekilde oy verme de her zaman gerçek katılım veya bundan ötürü gerçek demokrasi anlamına gelmemektedir. Takip etme ve sürekli ilgili kalma sorunudur. Oy vermek Filistinliler için özeldir. zira ilk ve belki de tek fırsatları olacaktır.

Filistin ve Demokrasi.

Demokrasi ile ilgili olan sorunlar, Filistin'in genel siyasal ortamında görülmelidir. Yaşamın tüm öğeleri siyasallaştırılmış ve bölünmüştür. Bu kadınları da etkisi altına almaktadır. Ayrıca her şey "duruma" indirgenbildiği için, kadın hakları ile ilgili sorunlar da birincil derecede Filistin değerler ışığında ele alınmakta. aile bağlarına olan saygı ve ailenin en kuvvetli bağ olma-

sı temelinde değerlendirilmektedir. Bu yüzden kadınların özgürleşmeleri zorlaşmakta, aile kadını ve özgür kadın arasındaki çelişki yüzünden haklarını geleneklerin üzerinde tutan kadına kendi kimliğini zayıflatan "Filistin düşmanı" damgası vurulabilmektedir.

Filistin kadınının katılımının tarihçesi

Filistin mücadelesinde kadınların katılımı 1920'lerden beri sürmekte ve bilhassa İntifada'dan sonra artmaktadır. Aile ve şeref konuları ve kadınların bu sorunlarla nasıl baş etmeye çalıştıkları da işin içine girmektedir.

Çalışan kadınların komiteleri, nasıl ve neden ortaya çıktıkları, sorunları, amaçları ve çelişkileri. Bilinçliliği arttırmakta ne kadar etkili oldukları.

Filistin'de seçimler

Oslo anlaşması ve seçimlere kadar giden yol. Kadınların seçimlere katılım düzeyi ve bilgiye ulaşım olanakları. Gaza ve batı yakasında nasıl oy verdiler. Eğitim ve hazırlık nasıl gitti ve tepkiler. Seçimlerden önce kota ve lobiciliğe yeltenişler. Bilhassa okuma yazma bilinmemesi ve verilen "yardım" gibi karşılaşılan sorunlar. İyimsellik ve geleceği biçimlendirme olanağına inanç.

Yerel seçimlerle ilgili algılamalar ve kadınların belediyeleri "erkek işi" olarak görmeleri sorunu. Kadın eylemciler ve İslami hareket arasındaki gerilimler, bunların iniş çıkışları: gene büyük çapta Filistin sorununa özgü, geleceğe karşı modernlik (ve dine karşı laiklik) ve barış süreci karşıtları ve tarafları kapsamında.

Eğitim sorunları

Eğitim sorunları ve kızların okuldan alınması. Kırsal alanda kızların öğreniminin yetersiz olması, İslam'ın gücünün artması bilhassa barış sürecinin çöküşü tarafından hızlandırıldı. İslam kreşler, bakımevleri vb. nasıl yardımcı oldu, ama aynı zamanda gençler ve daha küçükler arasında nasıl etkili olmaya başladı. Hamas nasıl başladı ve ilgili parçaları. Bazı kadınlar kendilerin sıkışmış hissetmek yerine İslam geleneklerini kullanarak kendileri için nasıl özgürlük yarattılar.

Önceliklerin sürekli olarak devam eden mücadelesi. İslam'a karşı laik demokrasi, geleceğe karşı modernleşme ve Pekin örneği. Genelde devlet kurmanın sıkıntıları ve beklendiği gibi gelişmemesi. İşgal tarafından ciddi bir şekilde sekteye uğratıldığı için görünürde demokrasi olmaması. Toplumda bir çok sorunun sessizlik komplosu tarafından gizlenmesinin siyasal durum tarafından teşvik edilmesi, bilhassa kadınları etkileyen ciddi sorunlar, hep eğitim sorununun artmasına yol açtılar. Kadınlar da bu duruma sessiz kaldılar.

Kırsal alanlardaki kadınların sorunları.

Hem sözlü hem de fiziksel olarak depresyon ve şiddet sorunları, aynı aileden bile başka kadınların hiç destek olmaması. Sıcak acil yardım hatları ile yardım merkezlerinin kurulmasına başlandı, ileride belki de sığınaklar oluşturulabilir. Aynı zamanda genelde geriye gidiş, Kudüs'te bilhassa ilkökul kızlarının türban takması; kırsal alanlarda ciddi derecede okuma yazma eksikliği sorunları, ki bu %80'e kadar çıkabiliyor; ikinci evliliklerde çoğalma; sözlü ve fiziksel şiddet çokluğu ve kadınların bundan bahsetmekten korkmaları. Kadınların yüzde elliden fazlasının klinik depresyon vakaları olarak addedilmeleri, Hebron'da İslami grupların uyguladığı siyasal baskılar; altı yaşında kız çocuklarının okuldan zorla çıkartılması vb. Ama üniversitelerde kızların oranı iyi, meslek ve en azından iş yerlerinde kadın sayısında artış var.

Erken evlilik halen başlıca sorunlardan biri. Kızlar çok erken evlenip çok fazla çocuk doğuruyor. Evlilikler halen görücü usulü ile yapılıyor. Kızların üçte birinden fazlası on yedi yaşın altında evleniyor. İntifada esnasında erken evlilik arttı zira daha ucuz ve kızlarla oğlanların başlarını belaya girmekten kurtarıyor (hapis, kızların namusu). İşgal ve gerilim erken evlilik ve büyük aile için algılanan gereksinimi arttırıyor. Dünyadaki en yüksek ikinci doğum oranı Hebron'da. Böylece sorunlar iyiye gitmek yerine daha da kötüye gidiyorlar.

Kızlar babadan kocalarının kontrolüne verildiği ve arada hiçbir şey olmadığı için, erkek kontrolü gittikçe artıyor. Kadınların ev dışında çalışma sorunu. Erkeklerin %50'sinden fazlası karılarının ev dışında çalışmasını gururlarını zedelediği için istemiyorlar. Bu yüzden kadınlar daha da fazla erkek baskısı altına giriyorlar ve sosyal ve ekonomik açıdan bağımlı hale geliyorlar. Birçok kadının hiç hareket etme özgürlüğü yok, özellikle bekar oldukları takdirde. Erkekler tüm kararları veriyor. Tüm finans işlerine erkekler bakıyor. Kadınlar çalışsa bile paraları kendilerine değil ailelerine gidiyor. Erkekler aynı zamanda resmi olarak sorun çözücülük görevi yapıyorlar. Erkekler geleneksel "sulha" barış sistemi ile şeref vb. gibi konularda kararları veriyorlar. Kadınların hiçbir savunma mekanizması yok. Kadınların arasında fazla dayanışma yok. Kadınlar bu ayrımcılığı kışkırtıyorlar ve erkeklerden daha bile sert olabiliyorlar. İşte bu kısır döngünün kırılması gerekli.

Ayrımcılık ama aynı zamanda saygı.

Geleneksel özgeçmişe sahip bir kızın kendi çapında ilerleyebilmesi olasılığı ne kadardır? Ayrımcılık sorunları kadınlar tarafından sürdürülmektedir. Daha özgür ülkelere kıyasla profesyonel kadınlara karşı profesyonelliğin belli bir aşamasına ulaştıkları zaman daha fazla eşitlik ve saygı olmasına karşın.

demokrasinin köşe taşlarından biri olması gereken, bunun tek başına saygı ögesi olduğu çok az kadın var.

İki tür arasında boşluğu nasıl doldurmalı? Ayrıcalıklı, eğitilmiş ile cahil, çok genç evlenip fazla sayıda çocuk doğuran kadınlar arasındaki uçurumun aşılması güç.

Seçimlerin sonrası ve kadınların lobisi.

Seçim sonrası süreci ve ulusal düzeyde başarıların başlangıcı. Bazı başarılar karşın, hâla bir çok boşluk mevcut. Yasama düzeyinde demokrasi ve eşit haklar için en ön cephede savaşıyan kadınların sorunu. FKÖ Ürdün sistemini, pasaport başvurularını kimin yapacağını belirten ayrıntılara kadar, nasıl toptan benimsedi. Lobi faaliyetleri ve etkinlikleri, kadınlar arasında bilinç artırma çalışmaları. Değişik gruplar ve yaptıkları işler. Sayıları ne kadar. Hayır kurumlarına karşın, bu gruplar, ancak bunların çoğu kadınlarının kendilerine saygı ve bir miktar ekonomik bağımsızlık kazanmalarını sağlamaktadır. Bu aynı zamanda geleneklerin korunması işine de yaradı, o yüzden komitelere kıyasla daha az tehdit edici olarak algılanıyorlar.

Gelecek?

Tüm bunlar nereye gidiyor? Kadınlar kendilerine güç sağlayacak olan projelere karşı açlık hissediyorlar. Yardım için ve kendileri ile çalışılması için talepte bulunuyorlar. Gene genel durumun bir yansıması oluyor. Nereye gittiğini söylemek çok zor; seçimlerin başlattığı kırılmalı demokrasi gelişme şansına sahip olacak mı, zira siyasal durum o kadar boğucu ki, her şeyi etkiliyor ve İsrail-Filistin sorunlarını, demokrasi yolunun başında ele alınması gereken acil iç sorunların yerine, gündemin en başında tutuyor. Hareket özgürlüğü ve ekonomi sorunları: kadınlar bu konuda yardımcı olabilir mi, yoksa erkekler, örn. yüksek işsizlik oranından dolayı kendilerini kötü mü hissediyorlar. Bu konudaki çabalar ve kısıtlı başarı oranı.

Bazı yerlerde Filistin Otoritesinin sorunları. Gerçek demokrasi mücadelesi ne oranda erkek ve kadınların ortak bir uğraşı oluyor? Kadınların isteklerinin çok fazla olması durumunda erkeklerin iyice içlerine kapanma olasılığı var. O zaman gerçek tehlike şu ki, çok güçlü ve gerçek olan toplum korkusu (ayıp), kadınların geri kalanını hizaya sokacak ve her şey geri tepecek.

Resmi tutumlar cesaret verici, ama gerçeği nasıl garanti altına almalı?

Yasama Konseyi şu ana kadar iyi gözüküyor. Açık baskılar, gösteriler, vb. tarafından etkilenmeye razı oluyorlar: ama bu kamu düzeyinde. Demokrasiye, kadın haklarına, vb. yönelik olarak bir tutum sergilemek kolay, çünkü

bunlar bugünlerde neredeyse gereksinim haline geldi. Örneğin 1988'deki Filistin Bağımsızlık Bildirgesinde olduğu gibi, temel anayasada da kadınlar için eşit haklar mevcut. Ancak sorun yasaların yanında gerçek tutumların değişmesi ve eylemlerin olması. Temel Yasaların ne olacağı ve halkın tümüne ne kadar demokrasi getireceği hâlâ yaşama geçemedi. Yasal kurallara bağlı olan bir sistemin uygulanabilirliği ne ölçüde olabilir? Filistinliler ne zaman gerçekten ilişkilerini aile geleneklerine ve hiyerarşilere dayalı olarak yürütmek yerine yazılı bir yasalar sistemine dayandırabilirler? Görünürde demokratik gelenekleri olan uzun süreli kurumlarda bile bunlar hâlâ ağırlıkla geçerli. Siyasal durum daha iyi olduğu zaman, geleneklerin çekiciliği daha az. Geçen sene öğrenci konseylerindeki oylama rakamları bu değişimleri yansıtıyor. Şimdi depresyon ve belirsizliğin hüküm sürdüğü bir zamanda aile ve hiyerarşiye karşı bir geri dönüş olması daha olasıdır.

Filistin kadımları demokrasiye ulaşmaktan hâlâ çok uzaklar.

1948 savaşı ve 1967 işgali ile Filistin kadınları daha da zor bir duruma girdiler, bu baskılar olmadan kapalı geleneksel bir ortamda kalmış olsalardı belki birçok açıdan kendilerini geliştirmek için daha iyi fırsatlara sahip olacaktı. Ama bu baskılar şimdi daha önce kaydetmiş oldukları ilerlemelerin gelişmesini önüyor ve dezavantajlı olanların dezavantajlarını daha da arttırıyor.

Ne tür bir toplumun kurulacağına ve hatta toplumun kurulup kurulmayacağına karar verilmesi gereklidir. Olasılıklar da gittikçe daha gerçek hale dönüşmektedir. Filistinliler o kadar uzun zamandır uğruna mücadele verdikleri demokratik toplumu kuracaklarsa, kadınların birbirlerinin bilinçlerini ve potansiyellerini yükseltmek için beraber çalışmalarının gerekliliğini kavramalıdır.